

# Türgi ja Euroopa Liit – nelikümmend aastat ootamist

Oli aasta 1987, kui Türgi esitas vormikohase avalduse saada Euroopa Ühenduse liikmeks. Soov liituda küpses aga palju varem, suhted said alguse õigupoolest juba 1959. aastal, mil Türgi avaldas soovi liituda Euroopa Majandusühendusega, mis viis assotsiatsioonilepingu sõlmimiseni 1963. aastal. 1987. aasta avaldusele vastas Euroopa Ühendus pärast kombekohast paariaastast mõtlemist, et ei välista Türgi liitumist, kuid ei pea läbirääkimisi kohe võimalikuks. Alles 1999. aasta Helsingi Ülemkogul andis EL Türgile uuesti lootust. Selleks ajaks oli Euroopa laienemine endistesse kommunistlikesse riikidesse muutunud lähiaja reaalsuseks ning Euroopa arutles selle üle, kuidas ligi 30-liikmeline liit töötama peaks. Türgi nimetati Euroopa Liidu kandidaatriigiks. Samas sätestati, et Türgile esitatakse liitumiseks täpselt samad nõudmised ja tingimused, nagu kõigile teistele kandidaatriikidele.

Jõudis kätte aasta 2004, Euroopas algasid arutelud. Kui siiani oli hinge kinni pidades jälgitud Türgi parempoolse valitsuse julgeid reforme, siis nüüd hakati rääkima Türgi rahvaarvust, geograafilisest ulatusest ning sellest, kui suur osa riigist asub Euroopas ja kui palju teises maailmajaos. 1529. aasta kahurikuulid Viini kiviseintes said sümbolise tähenduse, mälestus Ottomani impeeriumist ja türklaste Euroopa-käikudest muutus äkitselt tähtsaks. Korra unustati isegi see, et samal moel tavatsesid ka eurooplased üksteisel “külaskäia” ning viimane suurem “külaskäia” lõppes alles 1945. aastal.

Türgi liitumise vastu on toodud palju argumente. Lisaks eelpool nimetatutele on räägitud sellest, et Türgi on islamimaa, kultuuriliselt kaugel ja mõistetamatu. Päevakorda kerkis koguni küsimus, kas Türgi liitub Euroopaga või hoopis Euroopa Türgiga.

Usun, et kõik kevadsuvised debatted olid vajalikud. Poliitikud ei tohi tegutseda rahva tahte vastu. Arutelud näitasid, et paljud eurooplased on siiski liidu edasise laienemise poolt. Küll aga tekkis sootuks uus probleem, kuidas anti Türgile kõik need aastad ja aastakümned lubadusi, kui põhiküsimus – kas Türgi jaoks on Euroopas kohta? – on senini vastamata.

Eestimaalastele oli arutelu Türgi liikmelisuse üle, nagu paljud teisedki Euroopa Liidu liikmelisusest tulenevad kohustused, mõnevõrra ootamatu. Ekspertidele oli asi selge – Eesti sai liidu liikmeks 2004. aasta mais, kui põhimõtteline otsus, et Türgi võib Euroopa Liitu kuuluda, oli juba ammu tehtud. Samuti tundus meile, et äsja liitunud riigil ei ole nii või teisiti paslik hakata Euroopa Liidu ust naeltega kinni lööma, et keegi teine enam sisse ei pääseks. See oleks vastutustundetu ja lühinägelik. Ja referendumil toetasid eestlased Eesti liitumist Euroopa Liiduga koos kõigi sellest tulenevate õiguste ja kohustustega, viimaste hulka kuulusid ka otsused edasise laienemise kohta.

Euroopa Liidu ja Türgi lugu on kestnud nelikümmend aastat. On veel palju muud, mida Türgist rääkides ei tohi unustada. Külma sõja ajal, kui Eesti oli vaid lehekülj ajalooraamat, hoidis Türgi koos teiste lääneriikidega ühisrinnet kurjuse, hävingu ja totalitarismi vastu. Türgi rolliks oli takistada Nõukogude Liidu laienemist lõunasse.

Türgi on kindlameelselt ellu viinud Mustafa Kemali nägemust ilmalikust vabariigist, mis kerkis Ottomani impeeriumi varemeile. Atatürgi loodud islamimaailma kuuluv demokraatia peab oluliseks pressi- ja sõnavabadust, astub samme inimõiguste kaitseks. Kõik need muutused on nii Türgi kui Euroopa huvides. Türgi reformid on eeskujuks teistele islami-riikidele, kaasaegne demokraatlik ühiskond ei tähenda islamimaale omase kultuurilise ja religioosse identiteedi kadumist. Euroopa ja Türgi tihedamatel suhetel on eriline tähtsus ajal, mil äärmuslikud islamirühmitused on kuulutanud sõja lääne tsivilisatsiooni vastu.

Euroopa Ülemkogu otsustas möödunud aasta 17. detsembril alustada liitumisläbirääkimisi Türgiga 2005. aasta oktoobri alguses. On tähtis, et mõlemad pooled istuksid laua taha kindlas usus, et läbi räägitakse täisliikmeks saamise üle. Meest sõnast, härga sarvest. Euroopa avanguks ei tohi olla lohutusaahinna pakkumine, sest see ei lohutaks Türgit üldse mitte. Euroopa mainele mõjuks hukatuslikult, kui türklased saaksid kinnituse ammusele kartusele, et Euroopa mängib nendega vaid peitust. "Ega te meid niikuinii vastu ei võta," on lause, mida türklastelt mitteametlikel kohtumisel paraku liiga tihti kuuleb. Usun, et Euroopa Liit peab käituma ausalt ja sirgjooneliselt, pidama kinni mängu-reeglitest, olema nõudlik ja õiglane. EL peab jälgima, et Türgi täidaks kõiki liitumiskriteeriumeid. Läbirääkimised tulevad pikad ja nende tulemust pole võimalik ette ennustada. Valmistuma peavad selleks nii Euroopa Liit kui ka Türgi. Euroopa peab harjuma olema suur ja jääma siinjuures tegusaks. Türgi peab harjuma elama uute seaduste järgi, mis reformide käigus on vastu võetud. Türgi liitumine, mis kõige varasemalt võiks ehk toimuda kümnekonna aasta pärast, muudaks kindlasti nii Türgit ennast kui ka Euroopa Liitu.

Läbirääkimiste alguse ootust varjutab paraku Küprose küsimus. Raske on ette kujutada olukorda, kus Türgi peab läbirääkimisi liiduga, mille üht liiget ta ei tunnusta. Eesti loodab, et need üheksa kuud, mis lahutavad meid läbirääkimiste algusest, toovad kaasa lahenduse keerulisele olukorrale: Nikosia linna poolitav ÜRO kontrolljoon kaob, Türgi ja Küprose suhetesse tekib tõeline euroopalik mõõde, milles sõda ja konflikt on mõeldamatud.

On muidugi võimalik, et Türgi minetab soovi saada ELi liikmeks, sest tegelik arusaam sellest, kuivõrd ulatuslikud reformid tuleb ette võtta ja kui suurest osast suveräänsusest loobuda, tekib alles läbirääkimiste käigus või isegi nende lõppedes. Ettepanek partnerluseks või mingiks muuks liikmelisust asendavaks erisuhteks jäägu aga siiski tulevikku ning pigem türklaste otsustada.

Türgi on selgelt näidanud soovi kuuluda demokraatiate hulka, milleks keelata talle lõimumist Euroopaga?

### **Tiina Intelmann**

*asekantsler poliitika- ja pressiküsimustes*